

לדופקי בתשובה

העזרת האזרות יתקבלו בתשרי
אצל העורך הר' שלמה זרד קליין
מס' הפקס' 00442071836956
מס' הפלאפון 07727197313
המירל: חברת "יגויל תורה"
ש"י בימ"ד דחסידי בעלזא
(קלידס רד.) לונדון יצ"ו
בנשיות: ק"ק מרן אומ"ר שליט"א

שאלה. האוכל מציה (קרקר) עם דג מלוח (העריניג), או עם ממרח, וכן האוכל קוגעל עם מלפפון חמוץ, באיזה אופנים מברך ברכה אחת ובאיזה אופנים מברך שני ברכות.

תשובה.

[א]. האוכל קרקר ומורח עליו גבינה וכדומה, מברך רק בורא מיני מזונות.

[ב]. האוכל קרקר עם העריניג, אם רצונו שווה באכילת שניהם, מברך ב' ברכות, במ"מ ושהכל. ואם רוצה בעיקר לאכול הקרקר ואוכל ההעריניג רק כדי להטעים הקרקר מברך רק בומ"מ. ואם אוכל המזונות רק כדי להפיג את המליחות ועיקר רצונו באכילת המליח, מברך רק שהכל. ואם קשה לאמור את עיקר רצונו בזה, יפטרנו ע"י מאכלים אחרים שברכתם במ"מ ושהכל.

[ג]. האוכל קוגל עם מלפפון חמוץ, והמלפפון בא כדי להטעים את אכילת הקוגל, מברך רק במ"מ. אך אם הוא רוצה גם לאכול המלפפון ולא רק להטעים את התבשיל, מברך ב' ברכות.

[ד]. אם כבר בירך בורא מיני מזונות ולא היתה דעתו על ההעריניג או הנבינה וכדומה, ועכשיו רוצה למרח עליו גבינה, העריניג, טונה וכדומה, צריך לברך עליהם ברכת שהכל (וע"ע בפנים באות ה').

דברי הגמרא והפוסקים בענין אוכל מליח עם פת (א) במתני' בברכות (מ"ד ע"א) איתא "הביאו לפניו מליח תחילה ופת עמו מברך על המליח ופוסט את הפת, שהפת טפילה לו". והקטו בגמ' "ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה, אמר רב אשי באוכלי פירות גנוסר שנו", וביארו הראשונים דאכל פירות גנוסר שהם מתוקים מאד, ונחלש לבו מחמת מתיתותם ולכן אוכל מליח להשיב הלב שנחלש, והפת לאחריו באה בשביל המליח שלא יזקנו. והנה בטור וש"ע (סי' רי"ב) נפסק שהאוכל דג מליח ואוכל פת עמו כדי שלא יזקנו בגרונו מברך על הדג ופוסט את הפת, ולאאורה קשה מדוע לא הזכירו כלל שמדובר כשכאל לפני כן פירות מתוקים, וכבר הקשה המהרש"ל בהגהותיו לטור, וש"א. וביארו הט"ו והא"ר שעיקר דברי הגמ' לומר לנו שלא נתכוון כלל לאכילת פת בשביל הפת עצמו אלא עיקר רצונו לאכול הדג מליח, ופירות גנוסר שנקטו הוא דוגמא לאופן שכל מטרת האכילה הוא המליח ולא הפת.

אמנם המשנ"ב נקט כרוב הפוסקים שהעמידו דין זה בדוקא כדברי הגמ' באוכל פירות מתוקים לפני כן. ובשעה"צ ביאר דבריו שנקט כן בדוקא כמו שמצדדים הפוסקים: "ידוקא באופן זה שהיה מוכרח לאכול המליח מפני חולשת לבו מהמתיתות לכן חשיב המליח לעיקר אף נגד הפת, הא בעלמא לא אמרינן דמליח יהיה עיקר נגד הפת, וכן משמע מהעתקת המג"א והח"א" עכ"ל.

הרי מבואר, דכדי להחשיב את הפת לטפל צריך שיהא הכרח לאכול את הדג המלוח, דא אפשר לומר באופן מוחלט שאין שום צורך באכילת הפת כשלעצמו, אבל אם חושק באכילת מליח וכדי לאפשר אכילה זו אוכל גם פת כדי שלא יזקנו המליחות עדיין נחשב שיש כאן צורך אכילה גם בפת, ואינו נעשה טפל.

ויש לדון באופן שלא אכל דברים מתוקים, ורצונו לאכול דג מלוח ואוכל עמו מציות או שאר מיני מזונות כדי להפיג את המליחות האם דומה דינו לפת או שמא רק בפת הוצרכנו לכל הנ"ל מפני שלעולם הפת היא עיקר מזונו ואכילתו של האדם וכמבואר בסי' קעז שכל המאכלים נגדרים אחרי הברכה של אכילת הפת, משא"כ בשאר מיני מזונות, וכ"כ בקצות השולחן (סי' נ"ה בבדה"ש סק"ח).

ידון בענין אוכל מציה עם העריניג ע"י"ד הפוסקים

(ב) והנה עפ"י הקדמה זו יש לדון בענין שאלתינו שהצבנו בראש. ובנדונים אלו מציינו בפוסקים שדנו בב' אופנים: האחד, בסוף סי' רי"ב ובסי' קסח במשנ"ב סקמ"ה שאם אוכל דובשנין עם מרקחת באופן שלא נאפו ביחד, שמברך ב' ברכות מפני שפת באכילת שניהם. והשני, במשנ"ב רי"ב סק"ו בשם המגן גבורים שאם אוכל שני כיסנין עם גבינה או שאר דבר ללפת בו, אף שהם ג"כ חביבים עליו והוא תאב לאכול אותם מ"מ מברך רק על הכיסנין לבד דמסתברא שהוא העיקר אצלו.

ולכן נראה דיש לבחון כל דבר לפני עניינו, שאם אוכל מציה ומורח עליה גבינה או ממרח אחר, יש לומר באמת שעיקרם ללפת את המציה אע"פ שתאב ג"כ

באכילתם, ודומה הוא ממש לדברי המגן גיבורים הנ"ל. אבל אם אוכל כמות מהסלטים או שאר מאכלים ואוכל עמהם מציות או שאוכל עוגה ואוכל עמה גם לכן וכדו' בזה נראה שכונתו לשניהם וצריך לברך ב' ברכות שדומה לדין של דובשנין וע"ג מרקחת. וכן נראה לענין מציות עם דג מלוח, שהרבה פעמים רוצה בדג יותר ולא רק כדי ללפת את המציות דא אינו דומה לפת כיסנין עם גבינה או שאר דברים הבאים ללפת, אלא לדובשנין עם מרקחת, ויש לברך ב' ברכות.

אלא שבמציות לא תמיד קל להכריע דעתו ורצונו אם העיקר אצלו הוא המציה או שמא להיפך, ובכה"ג שמשופק עליו לפטור הברכות ע"י מאכלים אחרים. ובפסק"ת הביא מהשלחן הטהור (רי"ב סע' ט') שבזמננו לעולם אין אנו אומרים שאכילת לחם או מין עוגה באה רק כדי להפיג חריפות או מרירות וכדו', כי תמיד יש בלחם או בעוגה גם כוונה להטעים או לסעוד הלב, ולכן אף שהוא טפל למין האחר, ברכתו אינה בטילה אפילו כשאוכלו בתורת טפל. וכתב דלענין דג מלוח מקבלים הדברים יתר תוקף בימינו שאין בנמצא דג מלוח באופן שאי אפשר להכניסו לפה ללא צירוף חתיכת פת או פת כסנין, עכתו"ד. ויל"ע אי שייך לקבוע בזה מסמירות לומר שבימינו אינו מצוי שיאכל העוגה אלא כטפילה כדי להציל ממרירת העריניג, גבאמת יש לילך בכל אחד כפי כוונתו, אמנם מסתמא כוונתו דכך הוא בדרך כלל.

ובס' פני השולחן על הל' ברה"ג (עמ' של"ט) כתב שטוב להגות תמיד כשאפשר לפטור הברכות ע"י מאכלים אחרים, וכעין מש"כ המשנ"ב בס' רי"ב סק"ה בשם השל"ה דטוב למנוע מלאכול פת למיתוק שתיית הי"ש, כי מי יוכל להבחין היטב אם הוא רק להפיג מרירותו או גם לסעוד הלב, דאז יצטרך לברך המוציא ונט"י, וכעין זה י"ל לענין מציות ודג מלוח שקשה לבחון את עצמו היטב מה דעתו ורצונו, לכן במקום שאפשר יפטור הברכות ע"י מאכלים אחרים. ומה דבעינן מאכלים אחרים היינו משום דהרי אינו יכול לאמור דעתו בודאית, וממילא אולי המזונות הוא העיקר ויפטור ההעריניג.

קוגל עם מלפפון חמוץ

(ג) ולענין מה שמצוי לאכול "קוגל" עם מלפפון חמוץ, שהמלפפון בא להטעים אכילת הקוגל, אין צורך לברך על המלפפון, דזה דומה לדברי המגן גבורים הנ"ל במאכלים שאוכלם יחד עם פת כיסנין, דאע"פ שגם הם חביבים עליו ותאב לאוכלם הרי הם טפל, וכ"כ עפ"י המשנ"ב סי' ר"ה סק"ד, וכן כתב בס' ברכת הבית (שער ר"ב סע' י"ב), וכתב שהמברך עליהם ברכתו לבטלה, ובעוה"ר ישנם הנכשלים בזה מחוסר ידיעה.

אולם מסתבר שאם הוא רגיל לאכול מלפפון חמוץ ושאר ירקות חמוצים גם בפני עצמם ולא רק מעט להטעים אכילת התבשיל, דאזם זה יצטרך לברך ב' ברכות, במ"מ ובפה"א, וכ"כ בס' פני השולחן (שם), וראה גם בס' תורת הברכה (עמ' רס"ב). גם בס' וזאת הברכה (עמ' 92) כתב כן בשם מורי הוראה שאם רוצה במלפפון מצד עצמו מברך על המלפפון בנפרד.

אכל העיקר ואח"כ הביאו לפניו הטפל

(ד) והנה כ"ז כשהיה לפניו או עכ"פ בדעתו בעת ברכתו על הטפל, אבל אם בירך על המציה או הקוגעל בורא מיני מזונות, ואח"כ רוצה להוסיף על המציה גבינה או ריבה, או שרוצה לאכול עם דג מליח, או שרוצה לאכול המלפפון חמוץ, בזה יצטרך לברך עליהם ברכה בנפרד, כיון שלא ה' דעתו ע"ז אינה נפטרת בברכת העיקר אף שהיא טפילה לו. כן יוצא מדעת הפוסקים דבסמוך אות ה', וכן כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשש"כ (פנ"ד הערה ס"ז), וראה גם במאור השבת ח"ב במכתבי הגרש"ז דאם רוצה לשים לימון בתה, והלימון לא היה לפניו ולא היתה דעתו עליו שצריך לברך עליו (שהכל), ע"ש מה שמחלק בזה, וכחילוקו כותב ג"כ בס' שלמי ניסן (ברכות סי' פ"ב) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, ובס' חוט שני על הל' שבת (ח"ב) בקובץ עניינים בשסוף הספר אות ד', וע"י גם בס' פתחי הלהב (פ"ו הערה 25). [נוע"י בס' פני השולחן סי' רי"ב סק"ו שמפסק על כל זה, שו"ר בשו"ת אבני חפץ ח"ג סי' א' אריכות גדולה בענין זה].

(ה) ומ"מ באופן שברכת הטפל היא בורא פרי האדמה וכדומה, ולא שהכל, יכנס למחלוקת גדול בין הפוסקים אי בכה"ג מברך על הטפל ברכתה הראויה או דישתנה לברכת שהכל. דדעת הב"י בס' רי"ב דמברך עליה ברכתו הראויה כפי שמברכין עליו תמיד, ולדעת הרמ"א כיון שאין אוכלו אלא כטפל, ברכתו מאבדת מעלתה ואין מברך אלא שהכל, והאחרונים נשאו ונתנו הרבה בהכרעת ההלכה בפלוגתא זו, דדעת הרב (בסכה"ג פ"ג הי"ג) והגר"א (בביאוריו) לדחות דברי הרמ"א ולפסוק כהב"י שברכת הטפל אינה משנתנת ומברכין הברכה הראויה לו, ובמשנ"ב (סק"י) מביא דעת המג"א שמחלק בין אם ברכת העיקר שהכל שאז גם הטפל משנה ברכתו לשהכל, אבל כשברכת העיקר היא ברכה אחרת מברך על הטפל ברכתו הראויה לו, ויש בזה עוד אריכות גדולה, וכבר כתב המשנ"ב שלכן טוב לימנע ממצב שבו צריך לברך על הטפל. ולכן גם כאן נראה שטוב לימנע מלהגיע למצב כזה שיצטרך לברך על המלפפון שלא יכנס בשאלות קשות כאלו.

תשובה. מותר להכניס שקדי מרק בקערת המרק שעירו לתוכה המרק באמצעות כף-מצקת, דא דין הקערה ככלי שלישי. ויש מתירין אף בכלי שני אם טיגנו השקדי-מרק בשמן עמוק, אכן מכיון שיש מחמירים בזה, וגם בלא"ה אי אפשר לדעת תמיד אופן עשיית השקדיות האלו דיש שנעשו רק מאדים ולא בשמן ממש, ולכן ראוי למנוע בכל אופן שלא לתתה בכלי שני, ורק בכלי שלישי.

דין בישול אחר טיגון

בשו"ע סי' ש"ח סעי' ה' י"ש מי שאמרו דבר שנאפה או נצלה אם בשלו אחר כך במשקה יש בו משום בישול ואסור לתן פת אפילו בכלי שני שהיה סולדת בו, ויש מתירין הגה בכלי שני, ויש מקילין אפילו בכלי ראשון, ונהגו לומר לכתחלה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני כל זמן שהיה סולדת בו. והנה יש לעיין עפ"י בשקדי מרק שנטגנו אם דינו כבישול ואין בישול אחר בישול, או דיינים כאפיה עיין בפרי מגדים בפתחה להל' בשר בחלב שבמביא מחלוקת בזה לדעת הפרי חדש טיגון דינו כבישול ולדעת המנחת יעקב והמהר"ם ש"ף דינו כצלייה, ולא הכריע ביניהם. אמנם שם בסיומן פ"ו (במשב"ז סק"א) הביא את דעת הפלתי דטיגון דינו כבישול, ומכריע שם להקל לגבי בשר בחלב דבהפסד מרובה דינו כצלייה ולא כבישול, ועיין עוד במחזיק ברכה יו"ד סי' פ"ז אות י"ד.

בשבת השבת (מלאכת מבשל ס"ק פ"ו) כתב עיין רש"י סנהדרין (דף ד' ע"ב) דבישול אינו טיגון ואם כן ממילא אסור בשבת, ומכל מקום נראה דלמאן דמתיר בישול אחר אפיה הוא הדין דמתיר אחר טיגון, ואם כן בדיעבד אין לאסור, ע"כ. בקצות השלחן (סי' קכ"ד סקנ"ה) כתב דיש לעיין בשקדי מרק שנטגנים אותם בשמן תחלה ואח"כ מניחים אותם בתוך המרק בכלי שני אם אסור משום בישול כמו בפת. והנה בפרי מגדים סימן ש"ח במשב"ז סק"ו מבואר דבישול בשומן טיגון הוי ודינו כצלייה [אין הכוונה לבישול בשמן אלא לשומן], כדאיתא בסנהדרין דף ד' ע"ב וברש"י שם (ד"ה דרך בישול) גבי בשר בחלב [בצירי"ה], ומותר להניח בשר צלוי במרק שומן חם, אבל לחם אפוי במרק שומן חם אסור דהוי צלייה אחר אפיה. ובשמן מסתפק הפרי מגדים אם הוי טיגון או בישול. ולפי זה אסור ליתן שקדי מרק בכלי שני דאולי הוי טיגון כצלייה והוי בישול אחר צלייה. והגר"ז הביא בסידור בסדר ברכות הנהגין פרק ב' סעיף י"ב שני דיעות, יש אומרים דטיגון במחבת במעט משקה הרי זה כאילו נאפית בתנור (ואף שהפרי מגדים כתב דטיגון הוי כצלי, והוכיח כן מגמרא דצלי קדר, יש לומר דגבי בשר הוי צלי וגבי לחם ודברי מאפה הוי אפיה), ויש אומרים שדין הטיגון כדין הבישול וכן עיקר, ולפי זה אסור להניח שקדי מרק ברוטב חם דהוי בישול אחר אפיה, דלגבי שבת צריכים להתמיר דהוי ספק של תורה, ואפילו להאומרים שדין טיגון כדין בישול, יש לומר להיטו שאינו בכלל אפיה לענין המוציא אבל לא דהוי בישול גמור, ובשבת אסור לבשל אחר טיגון לכולי עלמא. וכתב הגר"ז שם, דאם משימים לתוך הקדירה שנטגנים בתוכה הרבה שומן הרי זה כמין בישול גמור, ולפי זה אם נטגנו השקדי מרק בהרבה שמן דינם כמבושלים, ומותר להניחם אח"כ ברוטב חם אלא שיש לומר דסוף סוף אינו דומה בישול בשמן לבישול ברוטב דאין הפעולות שוות, ואסור מזה לזה. ומספיקא צריך להתמיר בבישול שבת החמורים, עכ"ל.

והגרשו"ז אויערבאד"ז (כתב בשש"כ פ"א סעיף ס"א, ובמבואר השבת ח"ב מכתב ב' אות ב') דשקדי מרק שנטגנו בשמן מותר לתת אותן אפילו בכלי ראשון כי הטיגון בריבוי שמן נחשב לבישול, דמה לי בישול במים ומה לי בישול בשמן, ועיין סנהדרין דף ד' ע"ב, ובמשב"ז סימן תנ"א ס"ק ס"ה, עכ"ל. ובס' מאור השבת (שם) כתב דכן נוטה דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א. וראה גם בשו"ת חשב האפוד (ח"א סי' קצ"ה) שהאר"ק לבאר דדין טיגון ובישול אף לענין שבת ענין אחד הם, וכמו שכתב בשו"ע או"ח סי' קס"ח סעי' י"ג דעיסה שנטגנת דינה כעיסה מבושלת לענין ברכת המוציא, וכדמסקנן ביו"ד סי' ש"ח סעי' ג' לענין חלה דבישול וטיגון אחד הם, והא דהביאו השב"ה והקצוה"ש ראי' מדברי רש"י הביא מהפ"ח בסי' פ"ז אות ב' שכתב דמרש"י זו אין ראי' דאיה"נ גם טיגון בכלל בישול אבל אם אין המדובר אלא מטיגון לא יתכן לקרותו בישול, ע"ש היטב בסוגיא בסנהדרין, וע"ש שהאר"ק עוד בזה ומסקנתו דאין בישול אחר טיגון.

וראה גם בס' שבת כהלכה (ח"א פ"ג ביאורים אות ט"ז ובתוס' ביאור אות ט') שהאר"ק והקצות על דברי הקצות השלחן בזה, וכתוב להקל בכלי שני. וכ"פ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' ר"ו) אזהרות בישול אות ו') דמאחר דבאחרונים נראה להקל דטיגון חשיב כבישול, אי"כ כיון שעיקר דין בישול אחר אפיה שנויה במחלוקת, וגם להאוסרים יש מתירין בכלי שני, ורק שנהגו ליהדר לכתחילה כמבואר בשו"ע סימן ש"ח סעיף ה' בכה"ה שבישול באחרונים שרינו כמבושל, ורק לפיר מגדים הוא ספור, נראה להקל. אלא שמשמים דהוא נוהג להתיר המרק מכלי לכלי באופן שתהא בכלי שלישי, ורק אז להניח בו שקדי מרק.

וכן בברית עולם (מלאכת האופה סעיף מ"ז-מ"ח) כתוב להקל דבישול בשמן עמוק דינה כבישול. ובתשובותיו או נדברו (ח"א סי' כ"ט) כתוב דמכל מקום נראה כעת להתמיר לשפוך להצלחת לא ישיר מהסיר אלא על ידי כף הגדול (מצקת), שיש אומרים דהוי ככלי שלישי ויותר אין להתמיר, ומלבד זה כיון דבכל פעם משנת הטנקים יש לברר אם גם עכשיו מבשלים בשמן.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' י"ב אות ד', וע"ע בדבריו בח"י סי' ס"ג) כתב דבכלי שני יש מקום להתמיר, ובכלי שלישי יש מקום להקל כמו שכתב במ"ב שם ס"ק מ"ז בשם הפרי מגדים, ואע"ג דגם בכלי שלישי יש מתמירים אם היה סולדת בו, מכל מקום כאן אדיש כמה ספיקות לדינא, ואם מוציא מהקדירה להצלחת על ידי מצקת אפשר להקל, דיש אומרים דמצקת דינו ככלי שני, עיין במ"ב שם סקמ"ה וסק"פ פ"ו, עכ"ל. ועיין בקובץ מבית לוי (קובץ ח' עמ' קס"ה) שכתבו בשם להבהיר דבטיגון עמוק יש לומר דדינו כבישול, וכמו שמוצינו גבי בשר בחלב, וא"כ לדינא אין להתמיר בטיגון עמוק, והא דכתב בתשובה להתמיר בדבר, כי בדרך הוראה כללית

קשה להתיר דבר כזה שאופן יצורו שיעשו שקדי מרק במעט שמן ויהיה להם דין טיגון ולא דין בישול.

ובספר ארחות שבת (פ"א הע' ס') כתבו דהמצייאות היא בכמה דברים המתבשלים בשמן עמוק, כגון סופגניות ושקדי מרק, שאין השמן נכנס לתוכם אלא הם נאפים מכה החום של השמן המקיף אותם מנחוץ והם יבשים מבפנים ודומים בתכונתם לדבר אפוי ונאף מבושל, ולפי זה היה מקום להתמיר טפי שיהיה בהם איסור בישול כאשר ונתן אותם בתוך מרק כן שהיה סולדת בו אף שהמרק הוא בכלי שני, משום שהמרק החם עתיד להיכנס בתוכם ולשנות את תכונתם לתכונת דבר מבושל. ובחוט שני (הל' שבת פכ"ט) כתוב: שקדי מרק אם נעשו בשמן עמוק היינו שהיו שקועים בתוך השמן בזמן הכנתם, חשיב בישול ולא אפיה. אך אם הוכנו על ידי קצת שמן מיקרי אפוי ולא מבושל, ובזמנינו יש שעושים שקדי מרק לא על ידי הנחתם לתוך שמן, אלא שמניחים אותם על גבי רשת שעל גבי קדירות שמן רוחה והם מוכנים על ידי האדים שעולים מן השמן, וצ"ע מה דינו, עכ"ל. [ובס' תורת המלאכות (ח"ב מלאכת האופה עמ' פ') הביא בשמו דאף שהיה מקום להקל להניח השקדי מרק בכלי שלישי, מכל מקום היראים הדשוה כלי שלישי לכלי שני, ואסר לשים בתוכם כל דבר שאינו מבושל שמא הוא מקלי הבישול, היה אוסר גם כן להניח שקדי מרק בכלי שלישי, ע"כ. ויל"ע בזה]. וע"ע בספר פתחי דעת (בישול עמוד ל"ו) ובספר מנוחה שלמה (ח"ב עמ' ס"א).

וראה בערוך השלחן (סל"ב) לענין אינפאנאד שיש בישול אחר טיגון, וכתב בשו"ת נשמת שבת (בישול סי' כ"ה) דנראה דכוונתו בטיגון כעין פשטידא דהיינו במשן מעט, תדע שכ' אח"כ דבמה שמישים האינפאנאד כנגד ג"כ אינו אלא טיגון ואין טיגון אחר טיגון עיי"ב הרי שזה קרא טיגון.

קערה שעירו לתוכה ע"י מצקת אם דינה ככלי שלישי

והנה כמה מהאחרונים הזכירו לעניינינו דקערה שעירו לתוכה ע"י מצקת דינה ככלי שלישי, ונעתיק כאן מה שכתבנו בזה במקום אחר: ידוע מחלוקת הפוסקים מה דין הכף שאבנו על ידה מכלי ראשון אי דינה ככלי ראשון או ככלי שני, והנה המג"א בהל' פסח (סי' תנ"ב סק"ט) הביא בשם המהר"ל דהכף יש לה דין כלי שני, ורק אם השהה הכף בכלי ראשון עד שהעלה רתיחה או דינה ככלי ראשון, וצ"ע המג"א לדברי הט"ו ביו"ד סי' צ"ב (סק"ל) שהאר"ק בדין זה.

ולענין שבת כתב במשנ"ב (סקפ"ו) וז"ל: אם שואב בכלי ריקן מתוך כלי ראשון, יש אומרים דדינו ככלי ראשון, ובפרט אם משהה הכלי ריקן בתוכו עד שמעלה רתיחה, ודאי מקרי כלי ראשון [אחרונים], עכ"ל. אמנם באמת לכאורה יש סתירה בדברי המשנ"ב דלעיל (בסקמ"ה) כתב המשנ"ב בזה"ל [וכן מה שנהגין איהו אנשים כשעושים חמין מרגלי בהמה לתת חתיכת פת בכלי ולערות עליהם המרק של הרגלים מכלי ראשון לא יפה הם עושים, דאפילו אם לא יתן הפת בתחלה עד שיערה המרק תחלה בכלי כדי שיעשה כלי שני הלא כתב, רמ"א דיש ליהדר בזה, אלא אם רוצה ליתן פת יתרון עד שלא יהיה היד סולדת במרק, או שלכל הפחות יאבד בכף מן הקדירה כדי שתיה הקערה כלי שלישי, וכל שכן אם רוצה לתן בצלים ושומים לתוך החמין האלו בודאי יוהר מאד לעשות כן, דאם יערה עליהם מכלי ראשון שהיה סולדת בהן יש בזה חשש אב מלאכה וכנ"ל] עכ"ל, הרי להדיא דס"ל להמשנ"ב דאם מערה לתוך הקערה ע"י מצקת נחשב הקערה לכלי שלישי, וא"כ מדוע איפוא הביא המשנ"ב הספק אי דינה ככלי ראשון או ככלי שני.

והנה יש שרצו לתרץ (ע"י שש"כ ע"י) שש"כ פ"א הע' ק"פ ארחות שבת פ"א הע' ק"ו, וע"ע חוט שני ח"ב פכ"ט שעה"צ אות קנט) דהמשנ"ב לא הקיל כן רק לענין פת שבלא"ה יש הסוברים דאין כלל בישול אחר אפ"י, ולכן היקל לזון את המצקת בכלי שני, ולא בשאר דברים. אך שפיר העירו ע"ז (ע"י) אוצרות השבת פ"א הע' ס"ד) שהרי המשנ"ב התיר כן גם בצללים ושומים אף דבזה אין מקילים ליתנם בכלי ראשון, ודוחק לומר דשאני בצלים ושומים כיון דיא"ל דדינם כתבלין שאין בזה חשש בישול בכלי שני, שהרי המשנ"ב לא הביא כלל דעה זו, ובשעה"צ ס"ק ס"ט כתב בפשיטות דבצללים דינם כשאר דברים.

ולכן הנכון כמו שהביאו האחרונים לתרץ - ע"י נאוה"ש ח"א, ספר הערות וביאורים על המשנ"ב, שו"ת נשמת שבת (סי' כ"ב, ע"ש שכתב שאף אם לא נאמר כן במשנ"ב מ"מ עצם החילוק היא אמת) ועוד - שמכיון שדין הכף בספק הוא, או לענין דין הכף עצמה כתב המשנ"ב דיא"ל דדינה ככלי ראשון, אך לענין הקערה שעירו לתוכה ע"י הכף בזה נקטי' דדינה ככלי שלישי.

ובאמת מצונו כן לכמה גדולי אחרונים שכתבו דעל אף שנדון את הכף לכלי ראשון, מ"מ העירו ממנה יש לה דין כעירו מכלי שני, ע"י חוות דעת (יו"ד סי' צ"ב) ביאורים (סקמ"ו) שכתב כן, ומצונו להמשנ"ב בעצמו שכתב כן בס"י רנ"ג (סקפ"ד) לענין מרק שנצטנן לגמרי שכתב שיש מדינא ליהדר שלא לשפוך עליהם מכלי ראשון כי אם על ידי כף, ע"כ, הרי דלענין עירו מהכף ס"ל להקל ולהחשיב את הכף ככלי שני. וכ"כ בקצות השולחן (בדה"ש סקל"ט) ובשבישת השבת (בכללי בישול בקצרה ד"ה כלי ראשון).

והנה בס' אוצרות השבת טען שמכיון שכתב המשנ"ב "שלכל הפחות ישאב בכף מן הקדירה כדי שתהיה הקערה כלי שלישי" הרי משמע שלא בריירא ל' דין זה שהקערה דינה ככלי שלישי, ורק כתב כן כדי לבחור הרע במיעוטו. אמנם מלבד שבס"י רנ"ג כתב להדיא כן, הרי משמע מלשונו דזה בריירא ל' דדין הקערה ככלי שלישי, ומה שכתב לכל הפחות היינו דעצם הדין דכלי שלישי קילא יותר, כתב רק בשם מצודת המג"א, ומשמע דדין זה לא בריירא ל' כולי האי, ומשו"ה כתב לכה"פ, ודו"ק ועיין, וראה גם נשמת שבת שם. וכן מובא בס' ארחות רבינו שהק"ה הקיל למעשה דדין הקערה היא ככלי שלישי.

ומלבד כל זאת יש עוד סניף להקל בנידון דידן, והוא עפ"י החמודי דניאל (הל' כ"ד אות א') שכתב שרק כשתחב הכף לכ"ד שעל האש אומרים הדברים, אבל כל שהוסר כבר מהאש לכ"ו ע"י דין הכף ככלי ראשון, וכן כתב החו"א (הל' פסח סי' קכ"ב, אלא שוטרט את דבריו ביו"ד סי' ל"ב, וכבר עמדו בזה). והנה לפי מה דנקטי' לאסור הקצאת תבשיל מקדירה העומדת ע"ג האש, נמצא דבזה, דברייהם בכל גונוי דין הקערה ככלי שלישי, אלא שבס' שבת כהלכה (פ"א ביאורים כט) כתב שמדברי הצמח צדק בתשובה (יו"ד סי' עד) מוכח דלא ס"ל כן.

[ובס' אוצרות השבת הנ"ל רוצה ליישב בסברא זו את סתירת המשנ"ב הנוכרת, דמה שמיקל היינו כשאנו על האש, ומה שהתמיר מיירי כשהקדירה היא על האש, אולם מלבד שכל כגון דא הי"ל להמשנ"ב לפרש, בלא"ה לא מסתבר כן כיון שאסור להוציא בשבת מקדירה שעומדת על האש, ואולי מלישנא דמעלה רתיחות יש לדייק דמיירי שעומדת ע"ג האש, דבקדירה שאיננה ע"ג האש לא שייך כ"כ מעלה רתיחות, ודו"ק ויל"ע].